Aan:
College van burgemeester en wethouders
Postbus 8
3300 AA Dordrecht

Van:
Stichting Zuidendijk en directe omgeving
Zuidendijk 285
3317 NP Dordrecht

Datum: 16-11-2020
Ons Kenmerk: 201116-Crabbeheul
Betreft: Verzoek tot aanwijzing "De Crabbeheul" als gemeentelijk monument

Geacht college

Op het gedeelte Zuidendijk tussen de wijken Wielwijk en Crabbehof ligt al sinds circa 1920 een oud traditioneel gemetseld voetgangersbruggetje. Deze zogenaamde heulbrug verbindt de Zuidendijk met de Talmaweg/Troelstraweg in de wijk Crabbehof. Dit bruggetje is naast het zeer bekende kasteel Crabbehof (Rijksmonument) een van de weinige oude bouwsels in de wijk Crabbehof. Deze heulbrug is vrijwel alleen in de wijken Crabbehof en Wielwijk bekend, maar ligt prachtig verscholen over de dijksloot. Sinds 2003 heeft dit bruggetje de naam "De Crabbeheul".

Wij, Stichting Leefbaar Zuidendijk en direct omgeving, verzoeken het college van burgemeester en wethouders in overweging te nemen om dit kenmerkend bruggetje "De Crabbeheul" aan te wijzen als gemeentelijk monument.

Het betreft een klassieke in baksteen gemetselde heulbrug. De Crabbeheul ligt in het verlengde van het oost-west lopend pad van kasteel Crabbehof naar de Zuidendijk. In de bijlage van deze brief (onze aanbeveling) kunt u het e.e.a. lezen omtrent geschiedenis van dit bruggetje en is ook voorzien van oude kaarten en foto's.

Uiteraard zijn wij bereid het e.e.a. persoonlijk toe te lichten.

We hopen dat het college positief staat ten opzichte van de aanvraag tot status gemeentelijk monument.

Namens de Stichting Leefbaar Zuidendijk
Kees Verheul
Zuidendijk 285
3317 NP Dordrecht
zuidendijkstichting@gmail.com

Bijlage: Aanbeveling behorend bij het verzoek "De Crabbeheul" aan te wijzen als gemeentelijk monument

Verstuurd aan: College van burgemeester en wethouders te Dordrecht

Datum: 16-11-2020

Belanghebbende: Stichting Leefbaar Zuidendijk en directe omgeving

Onderstaande teksten, kaarten en foto's zijn volledig overgenomen uit het document "GM beschrijving Crabbeheul 2020-10-14" van Erfgoed en Welstand gemeente Dordrecht.

Algemene gegevens

Adres : De Crabbeheul (tegenover Zuidendijk 287 en 289)
Postcode, Plaats : (3317 NP), Dordrecht
Kadastraal : DDT00M 3682
Wijk : Crabbehof

Algemene omschrijving

Bouwjaar / verbouwing : circa 1920 / 1945? / 2001
Architect / aannemer : onbekend / onbekend / gemeente Dordrecht
Opdrachtgever : onbekend
Oorspronkelijke functie : heulbrug
Huidige functie : heulbrug
Bouwstijl : traditioneel

Algemene beschrijving

20-eeuwse bakstenen heulbrug met houten leuning over de dijksloot van de Zuidendijk.

Historie gebied

Tussen 1421 en 1617 stroomde in de omgeving van de huidige Crabbeheul een kil met de naam De Crabbe. In dit toen buitendijkse gebied staat op een kaart uit 1611 al een opvallend vierkant gebied aangegeven, dat (ook) De Crabbe wordt genoemd. In 1617 wordt de Zuidpolder gerealiseerd met als dijk de Zuidendijk. Het vierkante gebied De Crabbe valt grotendeels binnen de Zuidpolder en kent een eigen perceelsindeling, die sterk afwijkt van de die in de Zuidpolder. Het 'vierkant' is bereikbaar via een korte weg vanaf de Oudendijk. Het meest westelijke deel (ten westen van de Zuidendijk) valt in 1617 dus buiten de polder en ligt dan nog buitendijks.
In 1657 wordt de polder Wieldrecht ten westen van de Zuidpolder gerealiseerd en daar binnen valt dan het meest westelijke deel van het vierkante gebied De Crabbe, ontsloten vanaf de Zuidendijk en den Crabbe Wegh. Ook in dit deel van het vierkante gebied is de percelering sterk afwijkend van die in de polder Wieldrecht. Op een kaart uit 1673 is duidelijk te zien dat in het vierkante gebied - nu Crabbegront genoemd – de buitenplaats Crabb Hof met entreelanen en siertuinen staat. In het meest westelijke deel staan twee gebouwen, waarschijnlijk hoeves, waarvan die aan de Crabbeweg ook een siertuin heeft. Dit is waarschijnlijk een voorganger van de hoeve Crabbestein. Aangenomen wordt dat op dat moment het gehele vierkante gebied De Crabbe inclusief bebouwing in bezit is van de eigenaar (en mogelijk stichter) van de buitenplaats Crabbehof, de heer Damas Barthoutz van

Slingeland. Er blijkt ook een bomenlaan te lopen tussen de buitenplaats Crabbehof en de Zuidendijk-Crabbeweg-Crabbestein dwars door het vierkante gebied.
Pas op een kaart uit 1923 staat duidelijk een brug aangegeven ter hoogte van de huidige Crabbeheul. Mogelijk is dit de eerste stenen brug en werden houten voorgangers – vonders of houten loopplankbruggetjes – op deze locatie op oudere kaarten niet aangegeven. Opvallend is wel dat op deze kaart ook voor het eerst een oost-west lopend pad direct vanaf de entree van de Crabbehof richting Zuidendijk lijkt te lopen. In 1939 staan dit pad en de brug ook duidelijk op de kaart. Tot circa 1960 heeft het vierkante gebied De Crabbe zijn overwegend agrarische karakter behouden. Pas met de bouw van de wijk Crabbehof in de jaren 60 van de 20e-eeuw veranderd dit karakter. De grenzen van het oude vierkante gebied De Crabbe zijn in het Zuidpolderdeel nog grotendeels bewaard gebleven en hebben de inrichting van de wijk mede bepaald. Het directe oost-west pad van Crabbehof naar Zuidendijk kent sindsdien enige knikken, maar wel nog altijd als voetpad in gebruik met De Crabbeheul als brug. De grenzen in het Wieldrechtse polderdeel van De Crabbe zijn zo goed als verdwenen en de verbinding/relatie is vrijwel verloren gegaan.

Ligging

De heulbrug De Crabbeheul verbindt – voor voetgangers en fietsers - de wijk Crabbehof met de Zuidendijk.

Hoofdvorm

Traditionele bakstenen boog-of heulbrug.

Historie heulbruggen

Op het Eiland van Dordrecht is met name vanaf de 17e eeuw een zeer groot aantal gemetselde heulbruggen gebouwd. Een heul is een oud woord voor een duiker of een overdekte waterloop. De brug over die duiker of watergang wordt heulbrug genoemd. Elke dijk werd/wordt geflankeerd door minimaal één, later zelfs twee dijksloten om het overtollige water uit de polder af te kunnen voeren. De dijk functioneert ook als ontsluitingsweg voor de polder en bebouwing ligt hier dan ook over het algemeen dichtbij. Soms werd er gebouwd tussen dijk en dijksloot, soms ook achter dijk en sloot. In het laatste geval is een heulbrug over de sloot nodig om het huis/boerderij te kunnen bereiken vanaf de dijk/weg. Ook de schaarse andere polderontsluitingswegen werden/worden aan twee kanten geflankeerd door een bermsloot. Rond 1900 zijn veel van deze wegflankerende sloten – die ook dienst deden als open riolen - met het oog op hygiëne en het tegengaan van cholera-epidemieën gedempt en de bijbehorende bakstenen heulbruggen gesloopt. In de tweede helft verdwijnen er nog meer wegsloten en heulbruggen om ruimte te maken voor bredere wegen, fietspaden en parkeerplaatsen. Het aantal resterende gemetselde heulbruggen is dus gedecimeerd en daar waar nu nog sloten/watergangen aanwezig zijn, zijn ze vanwege voortdurend en frequent gebruik, vaak al geheel of gedeeltelijk vervangen door modernere versies in metaal of beton.

Bouwgeschiedenis

De stenen brug staat voor het eerst aangegeven op een kaart uit 1923. Het is echter mogelijk dat er een oudere houten voorgangers zijn geweest. In de tweede wereldoorlog – waarschijnlijk 1944 of 1945 - is de stenen heulbrug door de Duitse bezetter opgeblazen maar daarna al weer snel hersteld. In 2001 is de heulbrug op initiatief van de Stichting Zuidendijk door de gemeente Dordrecht gerenoveerd. In 2003 kreeg de brug officieel de naam De Crabbeheul.

Beschrijving

Beide frontmuren en de vier vleugelmuren van de heulbrug zijn opgetrokken in rode bakstenen in kruisverband. De brug heeft een rondgewelf van (gecementeerde?) baksteen. De boog is afgezet met een rollaag van rode bakstenen. Het houten hekwerk steunt op speciale hardstenen consoles blokken in de vleugelmuren en is door meerdere ijzeren beugels aan de muren verbonden.

Beschrijving omgeving

Staand op de heulbrug is er goed zicht op de 17e-eeuwse Zuidendijk met haar markante dijklintbebouwing en op de karakteristieke dijksloot langs de Zuidendijk. De dijksloot en de oevers vormen een groen-blauwe zone tussen de rode bebouwing van de Zuidendijk en de wijk Crabbehof. Helaas is er geen directe zichtverbinding (meer) met de buitenplaats Crabbehof.

Bronnen

Beeldbank Regionaal Archief Dordrecht (kaartmateriaal)
Stichting Zuidendijk (krantenberichten en foto's)
Dhr. Van Nes, voormalig bewoner Zuidendijk (ooggetuige, mondelinge mededeling)

Literatuur

Niet van toepassing

Opname / Foto's

Augustus-oktober 2020

WAARDERING

Cultuurhistorische waarde

De Crabbeheul is een 20e-eeuws onderdeel van het oorspronkelijk 17e-eeuwse landgoed Crabbehof. Landgoed en herenhuis Crabbehof liggen in een markant vierkant gebied dat tot ver in de 20e-eeuw De Crabbe of Crabbegrond werd genoemd. Hof en grond werden vernoemd naar een grote kil die vóór de inpoldering in 1617 in het gebied stroomde: de Crabbe. De Crabbegrond lag opvallend genoeg zowel in de Zuidpolder (1616) als in de polder Wieldrecht (1657): de Zuidendijk liep er van noord naar zuid doorheen en de bij het herenhuis horende hoeve Crabbestein lag aan de overzijde ofwel ten westen van de Zuidendijk. De Crabbehof heeft lange tijd twee entreelanen gehad. De hoofdentree liep vanaf de Oudendijk, de andere dwars over Crabbegrond naar de Zuidendijk, richting hoeve Crabbestein en Crabbeweg. Deze oostwest-entreelaan is rond 1800 echter in onbruik geraakt. Pas kort vóór 1923 ontstaat er een nieuwe oostwestverbinding tussen Crabbehof en Zuidendijk. Mogelijk heeft de bouw van de modelboerderij aan de Oudendijk in 1912 (nu een manege aan de Spirea 1, gemeentelijk monument) en in bezit van de eigenaar van de Crabbehof dhr. Staring, hier ook nog een rol in gespeeld Het herenhuis is door de eeuwen heen regelmatig en ingrijpend verbouwd, het landgoed is perceelsgewijs steeds verder opgesplitst en in de jaren 60 van de 20e-eeuw werd op de Crabbegrond de wijk Crabbehof gebouwd. In de infrastructuur van de wijk is de oorspronkelijke voerkante vorm van de Crabbegrond deels nog herkenbaar en heeft die de nieuwe wijkindeling deels mede bepaald. De huidige stenen heulbrug De Crabbeheul is een relatief recente (20-eeuwse) toevoeging aan de buitenplaats Crabbehof, hoewel oudere houten voorgangers niet uit te sluiten zijn. In 2003 kreeg de heulbrug officieel een straatnaam: De Crabbeheul: vernoemd naar de kil De Crabbe en het vierkante gebied De Crabbe. Daarin volgt het de traditie van de buitenplaats Crabbehof (Rijksmonument), de hoeve Crabbestein (gemeentelijk monument), de (inmiddels verdwenen) Crabbeweg en de nieuwbouwwijk Crabbehof met het Crabbehofpad.

Architectonische waarde

Het betreft een klassieke in baksteen gemetselde heulbrug. Op de huidige locatie is waarschijnlijk kort vóór 1923 een bakstenen heulbrug gebouwd, in het verlengde van het oost-west verlopende pad van herenhuis Crabbehof naar de Zuidendijk. De oorspronkelijke brug is in de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter tot ontploffing gebracht. Aan het eind van de bezetting, of kort daarna, is zij weer opgebouwd.

Situering

De heulbrug De Crabbeheul heeft ensemblewaarde in relatie tot de voormalige buitenplaats Crabbehof. Van de buitenplaats resteren nog het 'kasteel' Crabbehof (Rijksmonument), met bijbehorende omgrachting, heulbrug en hekwerk; het koetshuis (Rijksmonument) en de modelboerderij aan de Oudendijk (Spirea 1, gemeentelijk monument). De brug maakt in combinatie met een nieuw pad in elk geval sinds circa 1923 een directe oost-west verlopende verbinding mogelijk tussen Crabbehof en Zuidendijk. Die verbinding was bedoeld als ontsluiting van de buitenplaats voor paard en wagen en was oorspronkelijk afgesloten met een hek (privébezit). Door de aanleg van de wijk Crabbehof (jaren '60) en de daarbij behorende nieuwe infrastructuur, met name de Talmaweg, zitten er sindsdien een aantal verspringingen in het pad, dat sindsdien Crabbehofpad heet. De heulbrug is nu een openbare langzaamverkeersverbinding tussen de wijk Crabbehof en de Zuidendijk. In combinatie met de vroegere boezem is hier een aantrekkelijke groenblauwe verblijfsen doorgangszone ontstaan.

Gaafheid

Sinds 2001 verkeert de heulbrug in goede staat.

Unieke waarde

Op het Eiland van Dordrecht resteren nog enkele bakstenen heulbruggen, maar er zijn er ook al veel verdwenen of ingrijpend gewijzigd

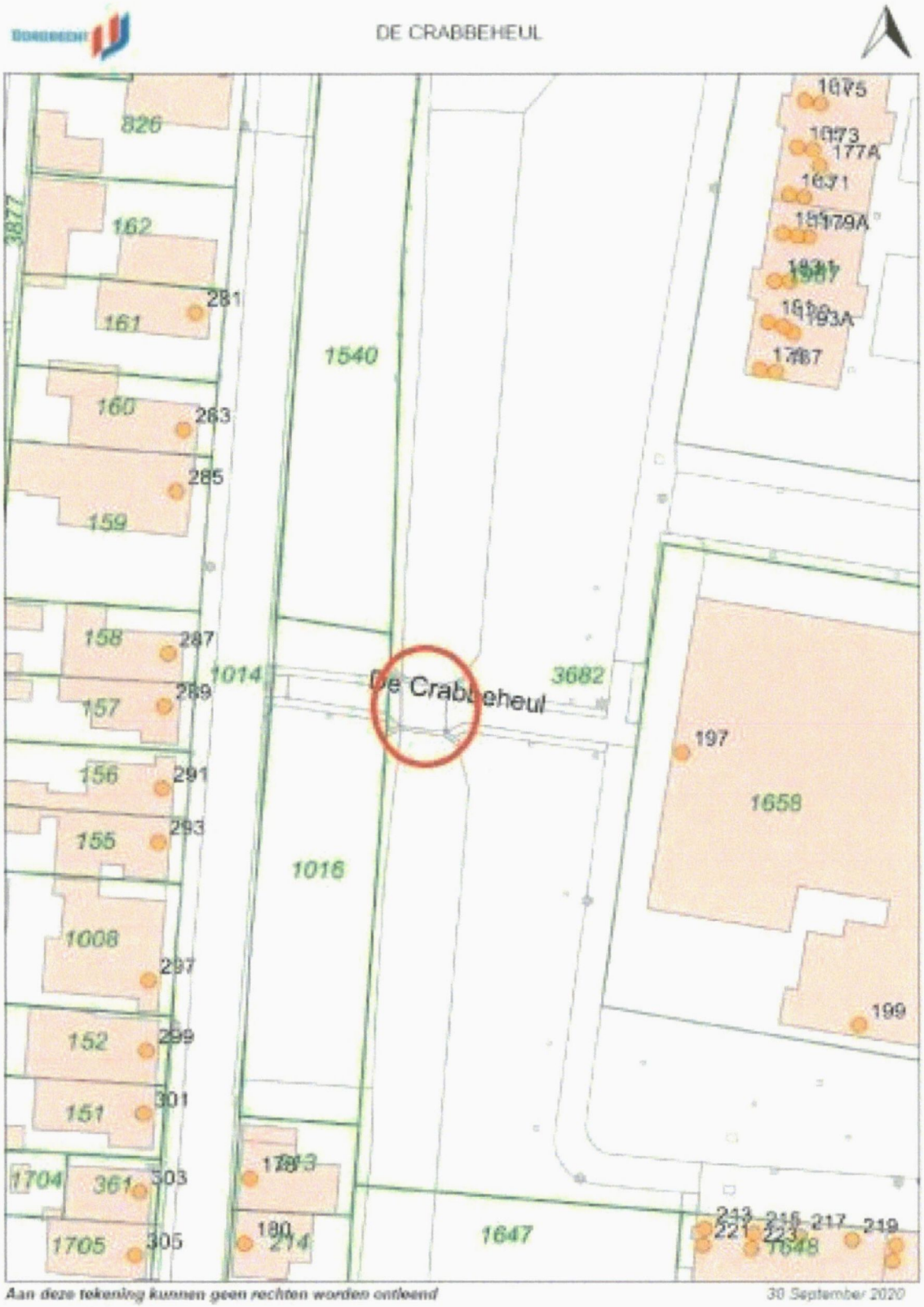
DE CRABBEHEUL
826
162
161
281
160
283
285
159
158
287
157
289
156
291
155
293
1008
297
152
299
151
301
1704
361
503
1705
305
1540
1014
De Crabbeheul
3682
1016
1647
197
1658
199
1675
1673
177A
1671
179A
193A
1787
213
215
217
219
221
223
1648
Aan deze tekening kunnen geen rechten worden ontleend
30 September 2020
Schaal 1:500

HISTORISCHE KAARTEN

1611: De Crabbe als kil en als vierkant butendijks gebied

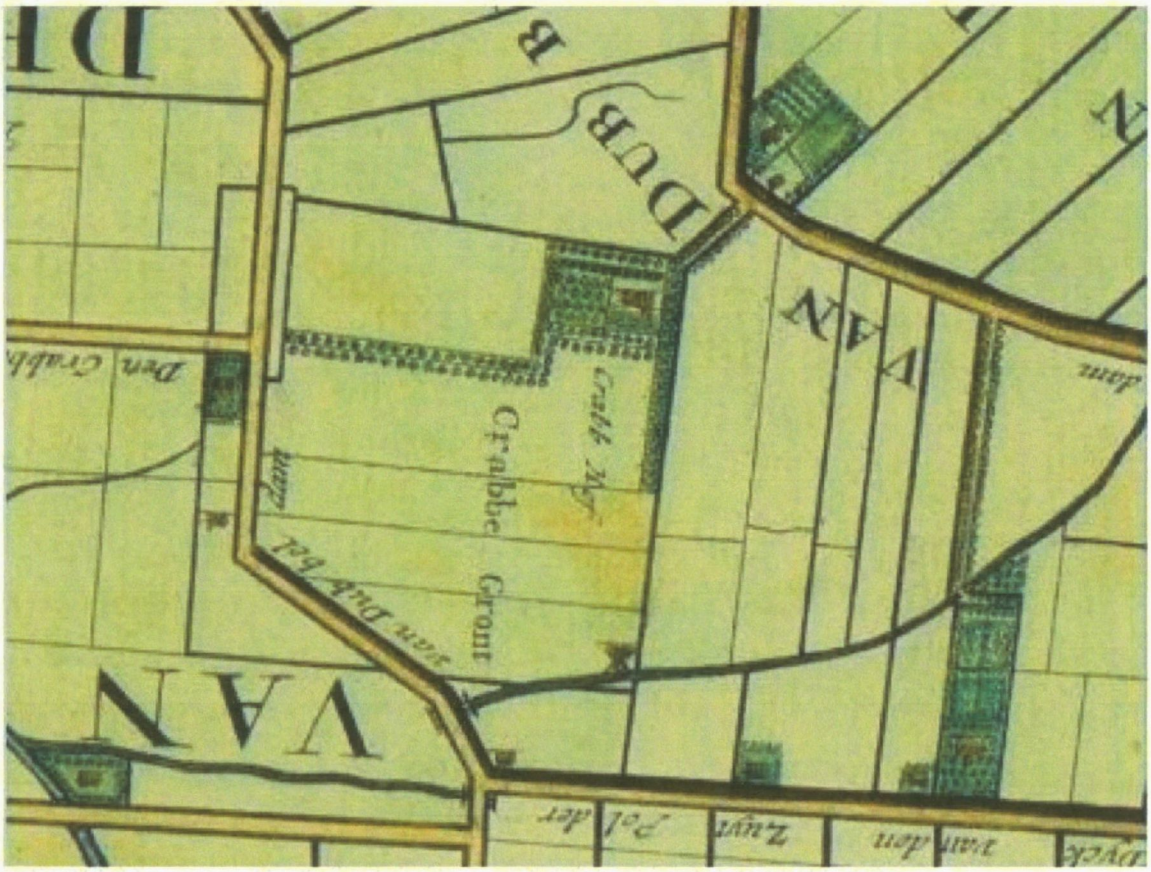

1673: Crabbegrond met buitenplaats Crabbehof en hoeve Crabbestein

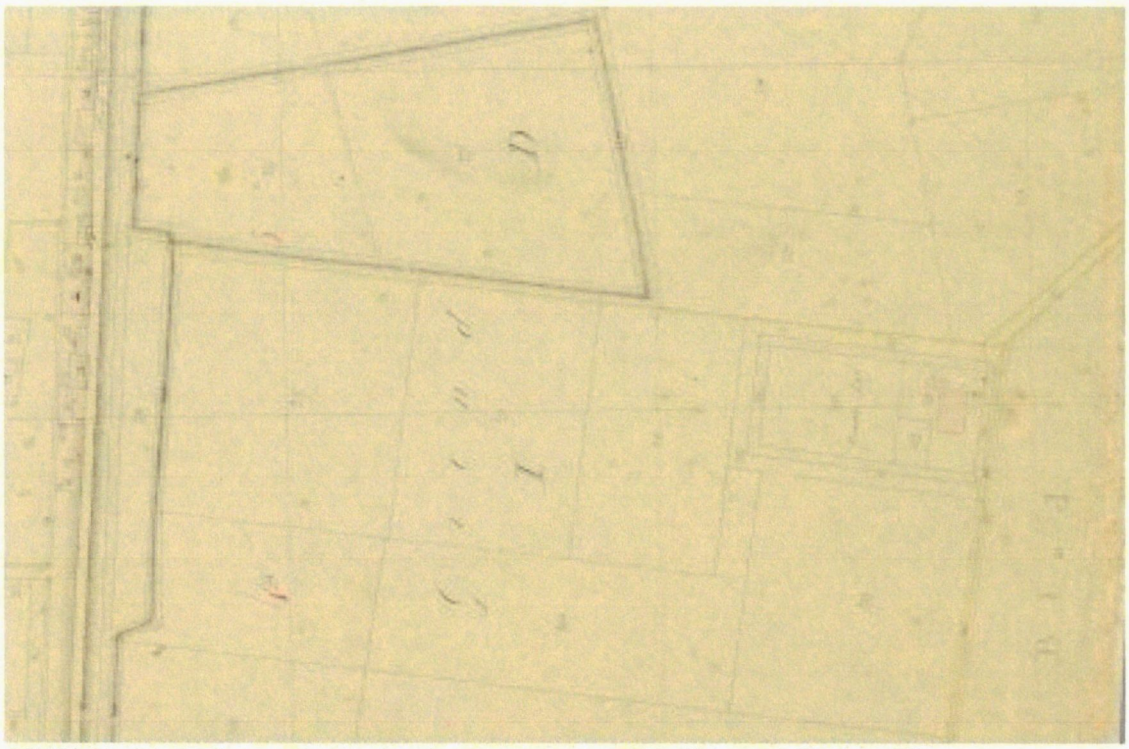

1832: Crabbehof nog steeds zonder oost-west verbinding met Zuidendijk

1923 Oost-west pad van Cabbehof naar Zuidendijk met stenen brug

1967 Nieuwbouwwijk Crabbehof met Crabbehofpad en heulbrug (later Crabbeheul genoemd)

FOTO'S

1999 Baggerwerkzaamheden dijksloot bij heulbrug (Stichting Zuidendijk)

Niet zomaar een bruggetje...

29 maart 2000 Bericht in De Dordtenaar met voorstel voorrenovatie door Stichting Zuidendijk

2000 Schetsvoorstel gemaakt door Stichting Zuidendijk van de renovatie van de heulbrug

2001 De heulbrug en omgeving kort vóór de start van de renovatie (Stichting Zuidendijk)

2020 Noordzijde heulbrug

2020 Zuidzijde heulbrug

2020 Gewelfboog heulbrug (Stichting Zuidendijk)

Straatnaambord De Crabbeheul (sinds 2003)

College van burgermeesten en wethouders
Postbus 8
3300 AA Dordrecht

285 3317 NP